

JELLING

JELLING OG KONGEMAGTEN

Jelling er rammen om et af de vigtigste monumenter fra Danmarks vikingetid. Der er flere grunde til, at Jelling-monumentet er så betydningsfuldt, som det er. For det første er de to gravhøje Danmarks største. For det andet nævner to runesten i monumentet to danske vikinge-konger, nemlig Harald Blåtand og Gorm den Gamle. For det tredje er monumentets udvikling usædvanlig. Monumentet blev allerede grundlagt i bronzealderen, udbygget kraftigt i vikingetiden og står i dag, som det så ud i middelalderen.

Jelling-monumentets udvikling:

- ❖ I bronzealderen byggede man en gravhøj. Den blev senere en del af Nordhøjen.
- ❖ En stor skibssætning blev opført i vikingetiden.
- ❖ Gorm rejste en runesten til minde om sin dronning Thyra i 900-tallet.
- ❖ Nordhøjen med kammergraven blev bygget omkring 958/959 e.Kr.
- ❖ Nordhøjen blev genåbnet på et tidspunkt cirka mellem år 970 og 1015 e.Kr.
- ❖ Harald rejste sin runesten omkring 965 e.Kr.
- ❖ Den første trækirke blev sandsynligvis opført omkring 965 e.Kr.
- ❖ Sydhøjen blev bygget engang mellem 970 og 980'erne.
- ❖ I løbet af vikingetiden rejste man et massivt hegn rundt om det vi i dag kalder Jelling-komplekset. Om det var Harald, Gorm eller en helt tredje der rejste hegnet ved vi ikke.

TROSSKIFTET

Overgangen fra hedenskab til kristendom sættes ofte i forbindelse med Harald Blåtands runesten fra omkring 965 e. Kr. I virkeligheden skete trosskiftet ikke fra den ene dag til den anden. Vikingerne blev allerede påvirket af de kristne europæere flere hundrede år inden Harald Blåtand lod sig døbe. Nogle vikinger var sikkert allerede kristne længe inden Harald. Til gengæld var der også mange mennesker der holdt fast i troen på de nordiske guder længe efter Haralds dåb. I de først par århundreder efter Haralds dåb var kristendommen først og fremmest for de rige og for kirkens mænd og kvinder. De rige stormænd havde råd til at bygge kirker og rejse broer. Det var ting der kunne glæde Gud, og dermed sikre bygherren evig frelse. De fleste bønder blev ikke kristne før 1100- og 1200-tallet.

HARALDS RUNESTEN

Harald Blåtand var Gorm og Thyras søn. Efter farens død overtog Harald kongemagten i Danmark. For at forevige sine bedrifter og minde sine forældre fik Harald skabt en runesten på 10 tons. I dag står den foran Jelling kirke, og her har den sikkert stået, siden Harald lod den rejse. Noget tyder på, at runestenen blev rejst, samtidig med at den første trækirke i Jelling blev bygget. På stenen står der:

Harald konge gjorde disse kumler (mindesmærker) efter Gorm sin fader og Thyre sin moder, den Harald som vandt sig Danmark al og Norge og gjorde danerne kristne.

Stenen har tre sider. På den ene står det meste af den lange runeindskrift, på den anden ses et stort dyr i kamp med en slange, og på den tredje ses en Kristusfigur. I vikingetiden var stenen sandsynligvis bemalet, men i dag ses kun den grå granit.

Det Danmark, Harald taler om, omfattede sandsynligvis også det, der i dag er Sveriges vestkyst. Igennem runestenen fortæller Harald os, at han *vandt* sig Danmark og Norge. Spørgsmålet er så: Hvem vandt han over? Var riget allerede samlet, inden Harald kom til magten? Erobrede han riget fra en anden konge? Erobrede han riget fra flere mindre konger? Det ved vi endnu ikke.

Harald fortæller også, at han gjorde danerne kristne. Nogle mener, det var, fordi præsten Poppo beviste over for Harald, at hans kristne gud var mægtigere end Haralds nordiske guder. Det gjorde han ved at bære jernbyrd, det vil sige ved at bære et stykke glødende varmt jern uden at brænde sig. Andre mener, at Harald blev kristen, fordi det tysk-romerske rige truede Danmark. Det tysk-romerske rige var stormagten mod syd. Tyskerne var kristne og kunne muligvis finde på at tvangskristne danskerne med vold, hvis de ikke blev kristne af egen fri vilje.

GORMS RUNESTEN

Gorm den Gamle var gift med Thyra, som han havde sønnen Harald Blåtand sammen med. Uden for den nuværende stenkirke ved Jelling står der i dag både en lille og en stor runesten. Den lille runesten blev rejst af Gorm som et minde over hans kone Thyra. Gorm døde sandsynligvis i slutningen af 950'erne, hvorfor stenen må være lavet før den tid. Hvor stenen stod i vikingetiden, ved vi ikke. Nogle mener, at stenen stod for enden af den store skibssætning. Runestenen og den store skibssætning kunne så være de mindesmærker, Gorm omtaler på selve stenen.

På den ene side af stenen står der:

Gorm konge gjorde kumler (mindesmærker) disse efter Thyra sin kone Danmarks bod (bod betyder måske pryd).

På den anden side af stenen står der:

Danmark

ET SKIB AF STEN

Sammen med de to gravhøje har man fundet resterne af en kæmpe stor stensætning fra vikingetiden. Stenene dannede omridset af et skib i vikingetiden. Nu er mange af stenene væk, så man kan ikke se, præcis hvor stort det har været. Nogle mener, at det var helt op til 350 meter langt og bestod af op til 370 store

sten. Andre mener, at der oprindeligt lå to skibssætninger i forlængelse af hinanden. Andre igen mener, at skibssætningen kun var 170 m lang – hvilket også er gigantisk.

Hvem der byggede skibssætningen og hvornår, ved vi ikke med sikkerhed. Nogle mener, at det var Gorm den Gamle, der lod skibet bygge til sin afdøde kone Thyra. Én af de måder, man kunne blive begravet på i vikingetiden, var nemlig inde i sådan en skibssætning, eller endda i et rigtigt skib. Hvis Thyra blev begravet inde i skibssætningen, så er chancen for, at vi finder hendes grav, meget lille. Mellem de to gravhøje ligger kirkegården nemlig. Hvis Thyra var blevet begravet her, ville der sandsynligvis ikke været noget tilbage at finde. Tusind års gravlæggelser og omrodning af jorden ville have slettet ethvert spor.

MYSTERIET OM GRAVHØJENE OG GRAVEN UNDER KIRKEGULVET

Der kan ikke være tvivl om, at den eller dem, der blev begravet i Nordhøjen, var magtfulde mennesker. Alene gravhøjens størrelse er langt ud over det sædvanlige. Gravkammeret i højen er desuden på størrelse med en mindre stue. Inde i gravkammeret har man blandt andet fundet dele af møbler, fint udskårne og bemalede træstykker, en dunpude, silke, seletøj og et lille sølvbæger. Gravgaverne kan ikke kønsbestemme den eller de afdøde. Der er ikke fundet våben eller kvindesmykker, som man ellers finder i mange af tidens andre grave. Nogle mener, at seletøjet man fandt i kammeret var rytterudstyr, og dermed tilhørte en mand. Andre mener, at seletøjet var del af en vogn, og dermed måske tilhørte en kvinde. Måske blev *både* en mand og en kvinde gravlagt i højen.

Man har ikke fundet menneskeknogler i gravkammeret. Når man ser på, hvad der ellers er tilbage af gravgaverne, så burde knoglerne også have overlevet de tusind år i jorden. Det får arkæologerne til at tro, at nogen fjernede dem. De arkæologiske udgravninger af gravhøjen har vist, at gravfreden i Nordhøjen allerede blev brudt i vikingetiden. Dem, der fjernede knoglerne, og sandsynligvis også nogle af gravgaverne, havde et lys af bivoks med sig. Lyset efterlod de i graven. Arkæologerne kan måle lysets alder og ved derfor, at graven blev åbnet mellem år 970 og 1015 e.Kr.

Selvom man kalder Sydhøjen for en gravhøj, så har vi faktisk ikke fundet nogen grav i den. Nogle mener, at den findes derinde et eller andet sted, mens andre mener, der aldrig har været nogen grav. Måske kan arkæologerne i fremtiden finde svar på dette spørgsmål.

Under den ældste trækirke placerede man en grav i vikingetiden. Vi ved ikke, hvad der kom først, kirken eller graven? Det, vi ved, er, at manden, der blev begravet her, tilhørte overklassen. I hans grav fandt man nemlig guldtråde, som oprindeligt var vævet ind i de tæpper eller det tøj, han blev begravet i. Manden havde også fine sølvsmykker med i graven. Ved at se på mandens knogler og

tænder kan man se, at han var omkring 173 cm høj og 35-50 år gammel. Den måde, skelettet lå på, da man åbnede graven, viste også arkæologerne, at kammeret under kirkegulvet var mandens andet hvilested. Knoglerne lå hulter til bulter. Det betød, at manden på et tidspunkt blev flyttet fra sin første grav til graven under kirken.

Dyrene på de sølvsmykker, man fandt i graven under kirken, ligner dyrene på det lille sølvbæger, man fandt i Nordhøjen. Tingene kommer derfor sandsynligvis fra samme værksted, og tilhørte muligvis den samme person. Det tolker nogle sådan, at manden fra kirken oprindeligt lå begravet i Nordhøjen. Nogle mener altså, at den mand, der nu ligger under kirkegulvet i Jelling kirke, er den samme mand, som oprindeligt blev begravet inde i Nordhøjen. De mener endda, at de kan sætte navn på, hvem den mand var: nemlig Gorm den Gamle – Haralds far. Argumentet er, at Harald, efter han selv blev kristen, flyttede sin far fra den hedenske gravhøj til den kristne kirke. Om det hænger sådan sammen, ved vi ikke, men muligheden er der. Andre mener, at de to grave tilhørte to forskellige personer.

KIRKEN OG KONGEN

Den stenkirke, man nu kan besøge i Jelling, blev bygget i starten af middelalderen, nemlig omkring år 1100. Før stenkirken blev opført, havde man bygget tre trækirker efter hinanden. Alle tre kirker brændte ned. Den ældste trækirke var den største af trækirkerne, måske var den næsten lige så stor som den stenkirke, der står i dag. I vikingetiden var det en meget stor kirke, man kan sige, at den var en konge værdig. Den første trækirke blev sikkert bygget omkring år 965 e.Kr. Det vil sige, at kong Harald Blåtand efter alt at dømme lod kirken bygge.

Udgravninger af andre trækirker fra vikingetiden har vist, at det ofte var stormænd, der stod for kirkebyggeriet. Lisbjerg kirke ved Århus er et eksempel på netop det. Rundt om kirken har man fundet resterne af en stor indhegning. Under den nuværende stenkirke har man, ligesom i Jelling, fundet resterne af en trækirke fra vikingetiden. Under trækirken har man desuden fundet resterne af en endnu ældre træbygning. Denne træbygning var sandsynligvis hjemsted for en stormand og hans familie. Det ser ud, som om stormanden på et tidspunkt har givet sin jord til kirken og selv er flyttet. Den, der havde magt over kirken, havde også magt over de troende. Det er sikkert grunden til, at stormanden fra Lisbjerg var så gavmild.

Også ved Jelling har man fundet resterne af en stor indhegning rundt om kirken og storhøjene. Måske skal vi også lede efter en stormandsgård her. Kun fremtidige arkæologiske undersøgelser kan vise os, om der også lå en stormandsgård inden for indhegningen rundt om Jelling kirke. Indhegningen kan også have skjult Haralds sten og kirke. Måske var det kun de særligt udvalgte der havde adgang til det hellige område med kirken i centrum.

HVAD VAR DANMARK?

Vi ved ikke med sikkerhed, hvordan Danmarks grænser så ud i vikingetiden, men man kan få en fornemmelse af det ved at læse de historiske skrifter, og ved at se på de arkæologiske levn.

Det Danmark og Norge, Harald omtaler på den store Jellingsten, havde ikke de samme grænser som det Danmark og Norge, vi lærer om i geografitimerne i dag. Bornholm var ikke en del af Danmark i vikingetiden. De skriftlige kilder fortæller om Bornholm, at øen havde sin egen konge. Hvad angår Jylland, så gik Danmarks grænse helt ned til Eideren. På denne grænse lå handelsbyen Hedeby længst mod øst, og grænsen blev markeret af befæstningsanlægget Dannevirke. Danmark stoppede ikke ved Øresund i vikingetiden. Sandsynligvis var hele Sveriges vestkyst en del af Danmark. Det Norge, Harald omtaler, var derimod snarere en lille del af det Norge, vi kender i dag. Nemlig den del, der ligger ud til Skagerrak, fra den nuværende svenske grænse til vikingebyen Kaupang.

Sandsynligvis skal man forestille sig, at Sjælland var centrum i det danske rige. Kongerne holdt blandt andet til ved Roskilde, Lejre og Tissø. Selvom forskellige konger havde overherredømme i vikingetiden, havde de enkelte landsdele sandsynligvis også deres egne magthavere eller småkonger. For at holde styr på småkongerne måtte kong Harald sandsynligvis hele tiden rejse rundt i riget. Under sine rundrejser kunne han bo på trelleborgene, i byerne eller i sine kongelige haller.

JELLINGDYNASTIET

Et dynasti er en arvefølge af herskere, som tilhører den samme familie. Allerede i starten af 700-tallet er der tegn på, at der eksisterede en kongemagt i Danmark. Det, der gør Jelling-dynastiet specielt, er, at familien magtede at beholde kongemagten gennem adskillige generationer. Det, der også gør familien speciel, er, at Harald skabte et mindesmærke over familiens magt.

Vi ved ikke, hvor Gorm den Gamle kom fra. Der er ikke ret meget, der tyder på, at Gorm selv var jyde. Muligvis kom Gorm den Gamle fra Sjælland. Her har man nemlig kongelige bebyggelser igennem flere hundrede år op til 900-tallet. Blandt andet i Lejre ved Roskilde og ved Tissø i Vestsjælland har man fundet kongelige halbygninger. Vi har endnu ikke fundet kongehaller i nærheden af Jelling. Det kan betyde, at Gorm og Harald selv boede på Sjælland, men byggede monumenterne i Jylland for at demonstrere deres magt. Hvem var det så, Gorm og Harald ville imponere? Sandsynligvis både jyderne og tyskerne. Tyskerne boede syd for Danmarks grænse og var en trussel mod den danske konge. Jyderne boede i rigets udkant og skulle derfor mindes om, hvem der bestemte.

Efter Harald Blåtands død i 980'erne overtog hans søn Svend Tveskæg kongemagten. Harald og Svend var ifølge historikeren Saxo uenige om, hvordan Danmark skulle regeres, og Svend kom til at stå i spidsen for et oprør mod sin far. I kampen mellem far og søns hær blev Harald efter sigende såret, og døde senere af sine kvæstelser. Vi har endnu ikke fundet Haralds grav, men ifølge Saxo blev Harald begravet i sin kirke i Roskilde.